

ISSN 2311-5491

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 5

Педагогічні науки:
реалії та перспективи

Випуск 72

Том 2

ГЕЛЬВЕТІКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

УДК 37.018.46

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.54>

Цюпак І. М.

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ В КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

Автором здійснено аналіз наукових досліджень щодо формування фахової майстерності вчителів-філологів в контексті освіти протягом життя в Україні. З'ясовано, що модернізація торкається всіх ланок освіти, без уваги не залишено безперервну освіту, пріоритетним чинником якої є об'єднання людства на основі ціннісних і цільових орієнтирів. Безперервність в освіті постає, як ідея навчання, принцип і якість освітнього процесу, певна умова становлення людини.

Лінгводидактична проблема розкрита у дослідженнях науковців в різних напрямках: навчання мови у дошкільному закладі, підготовка дітей до навчання грамоти, мовленнєва підготовка дітей до школи, навчання мови в середніх освітніх закладах та інші. Розвиток системи освіти на всіх рівнях, мовна політика, зміни у правописі сучасної української мови, інновації у вивченні й навчанні мов, поява актуальності у вивченні іноземних мов тощо, вимагає вдосконалення фахової майстерності та постійного навчання вчителів філологічних дисциплін.

Етап розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого й одночасно на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх досягнень науки, культури й соціальної практики. Тенденціями модернізації підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін в Україні з урахуванням трансформації педагогічного процесу та запитів суспільства є: удосконалення навчальних планів і програм підвищення кваліфікації; підвищення інформаційного забезпечення; транснаціональний характер міжнародної мобільності вчителів, викладачів і студентів; міжкультурна спрямованість курсів освіти протягом життя у зв'язку з потребами зростаючої особистості.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, неперервна освіта, освіта протягом життя, вчителі-філологи, вчителі-словесники, філологічні дисципліни, Україна.

Модернізація торкається всіх ланок освіти, без уваги не залишено безперервну освіту, пріоритетним чинником якої є об'єднання людства на основі ціннісних і цільових орієнтирів. Безперервність в освіті постає, як ідея навчання, принцип і якість освітнього процесу, певна умова становлення людини.

Обсяг інформації для засвоєння й передачі за останні десятиліття багаторазово зріс, змінилася система генерації й передачі знань. Національним інститутом стратегічних досліджень обґрунтовано проблему безперервної освіти й визначено, що «сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя; нині щорічно оновлюється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань» [10]. Така ситуація викликала потребу закріпити таку проблематику безперервної освіти: побудова системи безперервної освіти; процес засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Таким чином, у другій половині 90-их років ХХ століття у сфері освіти дорослих було сполучено принцип безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань.

Неперервна професійна освіта сьогодні охоплює не тільки всі традиційні компоненти освітніх систем, але й неформальну освіту, самоосвіту, освіту дорослих, тобто спонукає до освіти протягом життя.

Лінгводидактична проблема розкрита у дослідженнях науковців в різних напрямках: навчання мови у дошкільному закладі (Богуш А. М., Пеньєвська Л. О., Сохін Ф. О., Ушакова О. С.) [12, с. 40-48.]; підготовка дітей до навчання грамоти (Журова Л.Є., Іваненко А. П., Варенцова Н. С., Орланова Н. П. та ін.) [12, с. 40-48.]; мовленнєва підготовка дітей до школи (Богуш А. М., Вашуленко М. С., Калмикова Л. О., Кондрух Л. А., Шиліна Н.Є. та ін.) [12, с. 40-48.]; навчання мови в середніх освітніх закладах (З. П. Бакум, М. М. Барахтян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, О. М. Горшкіна, О. В. Караман) [2] та ін. Головні питання мовної політики сьогодення була присвячена публічна лекція С. А. Омельчука з теми «Нова редакція українського правопису і виклики мовної практики сучасності», професора було висвітлено зміни, які відбулися у новій редакції правопису й акцентовано увагу на їхньому застосуванні у різних сферах діяльності [13].

Розвиток системи освіти на всіх рівнях, мовна політика, зміни у правописі сучасної української мови, інновації у вивченні й навчанні мов, поява актуальності у вивченні іноземних мов тощо, вимагає вдосконалення фахової майстерності та постійного навчання вчителів філологічних дисциплін.

Мета статті – висвітлення проблем формування фахової майстерності вчителів-філологів в контексті освіти протягом життя.

Сучасний етап розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого й одночасно на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх досягнень науки, культури й соціальної практики. Характерними рисами цього періоду розвитку даної системи є: пошук нового змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання, керування в підвищенні кваліфікації вчителів.

За визначення Полєвікової О. Б. під професійною підготовкою педагога розуміється процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, компетентно вирішувати педагогічні проблеми в закладах освіти [11, с. 134-155.].

На цьому тлі, як зазначає Картава Ю. К. вагоме місце посідає самоосвіта вчителів у міжкурсовий період післядипломної освіти, як головка складова процесу розвитку професійної компетентності вчителів-філологів. Обґрунтовуючи використання компетентнісного підходу у підготовці фахівців за умов модернізації освіти в Україні, дослідниця з'ясовує стан проблеми професійної компетентності вчителів-філологів. Як результат дослідження, автором визначено поняття педагогічної компетентності вчителя-філолога як інтегративної якості особистості, яка є комплексом знань, умінь, навичок, що зумовлює оволодіння досвідом професійної діяльності [4, с. 225-230; 5; 6, с. 64-70].

За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми компетентності вчителів, Везетіу К. сформульовано педагогічні умови, які сприятимуть ефективному розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної педагогічної освіти. Автором виявлено чинники, які забезпечують інтерактивність розвитку науково-методичної компетентності, а саме: готовність до професійного діалогу, прагнення до спільної навчальної діяльності, активність у взаємодії з іншими учасниками навчального процесу. Реалізація зазначених заходів позитивно вплине на підвищення рівня науково-методичної компетентності вчителів-філологів [3, с. 68-78].

Також проблема розвитку методичної компетентності вчителів української мови в системі підвищення кваліфікації розкрито у дослідженні Студенікіної В. П., у якому проаналізовано й охарактеризовано основні складові процесу вдосконалення методичної вправності словесників у контексті вчення про освіту дорослих. Вона зауважувала, що в основу покладено системно-діагностичний підхід до проектування й організації науково-методичної та предметно-методичної діяльності вчителів, необхідність залучення діагностичного аналізу для визначення мети, змісту та форм методичної діяльності вчителів української мови на кожній ланці системи підвищення кваліфікації [14].

Засади розвитку полікультурної компетентності вчителів в системі післядипломної педагогічної освіти актуальним у процесі формування майстерності вчителів-філологів. Так, Котенко О. В. розроблено модель розвитку полікультурної компетентності вчителів світової літератури й визначено педагогічні умови їх ефективного розвитку. Науковцем здійснено удосконалення змістового наповнення курсів підвищення кваліфікації з метою якісного оволодіння вчителями світової літератури основними поняттями та категоріями полікультурності [7].

Розроблені Нікішиною Т. В. педагогічні умови та модель розвитку творчого самовираження вчителя української мови та літератури у системі післядипломної педагогічної освіти, підтвердженні розкриттям змісту, сутності й структури творчого самовираження особистості вчителя-словесника як професіонала. Автор наводить рекомендації щодо використання результатів наукового дослідження у ЗВО педагогічного профілю та у системі підвищення кваліфікації учителів з метою реалізації особистісного потенціалу сучасної освіти, зокрема, у самоосвітній діяльності й особистісному професійному саморозвитку вчителів української мови та літератури [9].

Щодо проблеми підвищення кваліфікації вчителів-словесників свої погляди теоретично обґрунтовує Лисенко А. В., яка розробила методичне забезпечення використання літературного краєзнавства, визначає концептуальні засади та критерії формування змісту літературного краєзнавства, пропонує систему методів та прийомів викладання даної дисципліни на засадах інноваційних педагогічних технологій. Автором встановлено, що використання літературного краєзнавства в організації підвищення кваліфікації ефективно впливає на рівень професійної компетентності вчителя [8].

Варто зупинитися на дослідженні проблеми підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов. Так, у дослідженні Базуріної В. М. зазначено, основні компоненти в підготовці вчителів сучасних іноземних мов: процес навчання студентів, майбутніх учителів іноземних мов, у коледжах і університетах; курси підвищення кваліфікації як форму фахового удосконалення; самостійну діяльність учителів з метою підвищення їх професіоналізму [1]. Автором розкрито форми фахового удосконалення учителів іноземних мов як компонента системи формування високопрофесійного педагога.

За визначенням Тяллевої І. О. творча самореалізація вчителів іноземної мови в професійній діяльності визначається «як цілеспрямований процес розвитку і використання особистісних і професійних детермінант у творчій професійній діяльності, результатом якої стають позитивні зміни професійного рівня і рівня володіння іноземною мовою учнів, та «регламентні продукти» діяльності учасників педагогічного процесу [15, с. 14]».

Розроблені методичні рекомендації щодо організації навчання, а саме використання спецкурсу, створення «портфоліо» вчителів іноземної мови, на думку Тяллевої І. О., позитивно вплинуть на ефективність процесу формування готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності. Автор рекомендує використовувати технологію формування готовності на різних рівнях системи післядипломної освіти: на курсах підвищення кваліфікації, на районних методичних об'єднаннях та в процесі самостійної роботи вчителів.

Таким чином, основними тенденціями модернізації підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін в Україні з урахуванням трансформацій педагогічного процесу та запитів суспільства є: удосконалення навчальних планів і програм підвищення кваліфікації; підвищення інформаційного забезпечення; транснаціональний характер міжнародної мобільності вчителів, викладачів і студентів; міжкультурна спрямованість курсів освіти протягом життя у зв'язку з потребами зростаючої особистості.

Використана література:

1. Базуріна В. М. Професійна підготовка вчителів іноземних мов у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Житомирський державний ун-т імені І. Франка. Житомир, 2006. 20 с.
2. Бакум З. П., Барахтян М. М., Гайдаєнко І. В., Галетова А. Г., Горшкіна О. М., Караман О. В. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
3. Везетіу К. Педагогічні умови підвищення науково-методичної компетентності вчителів-філологів у післядипломній освіті // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2011. № 2. С. 68-78.
4. Картава Ю. К. Процес підвищення кваліфікації вчителів-філологів у системі післядипломної освіти України // Вісник Луганського національного ун-ту імені Т. Шевченка. Педагогічні науки. 2012. № 19. С. 225-230.
5. Картава Ю. К. Розвиток професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти Автономної Республіки Крим : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Республіканський ВНЗ «Кримський гуманітарний ун-т». Ялта, 2013. 20 с.
6. Картава Ю. Сучасний стан проблеми розвитку професійної компетентності учителів-філологів // Педагогіка і психологія професійної освіти. 2012. № 1. С. 64-70.
7. Котенко О. В. Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ун-т менеджменту освіти НАПН України. Київ, 2011. 20 с.
8. Лисенко А. В. Методика використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2002. 18 с.
9. Нікішина Т. В. Педагогічні умови розвитку творчого самовираження вчителів української мови і літератури у післядипломній педагогічній освіті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний ун-т імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2009. 20 с.
10. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>. (дата звернення: 17.01.2020).
11. Полевикова О. Б. Лінгводидактична підготовка майбутніх вихователів: сутність, традиції та інновації *Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі трансформаційних процесів* : колективна монографія / за заг.ред. Л.Є. Петухової. Херсон: Видавництво ХНТУ, 2018. С.134–155.
12. Полевикова О. Б. Лінгводидактичні проблеми забезпечення наступності мовної освіти дітей: історичний контекст // Педагогічні науки: збірник наукових праць. Херсон, 2014. Випуск 65. С. 40-48.
13. Публічна лекція для вчителів-словесників. Персональний сайт Сергія Омельчука. URL: <http://omelchuk.ks.ua/uk/2019/11/09/публічна-лекція-для-вчителів-словесн/>. (дата звернення: 18.01.2020).
14. Студенікіна В. П. Розвиток методичної компетентності вчителів української мови в системі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / НАПН України, Ін-т вищої освіти. Київ, 2013. 20 с.
15. Тяллева І. О. Формування готовності вчителів іноземної мови до творчої самореалізації в професійній діяльності в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Державний вищий навчальний заклад «Ун-т менеджменту освіти» АПН України. Київ, 2008. 20 с.

References:

1. Bazurina V. M. (2006). Profesiina pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov u Velykii Brytanii [Methods of teaching Ukrainian language in secondary educational establishments]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzhavnyi un-t im. I.Franka. [in Ukrainian].
2. Bakum Z. P., Barakhtian M. M., Haidaienko I. V., Haletova A. H., Horoshkina O. M., Karaman O. V. (2009). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v serednikh osvitynih zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian language in secondary educational establishments]. Kyiv : Lenvit. [in Ukrainian].
3. Vezetiu K. (2011). Pedahohichni umovy pidvyshchennia naukovo-metodychnoi kompetentnosti vchyteliv-filolohiv u pisljadiplomnii osviti. [Pedagogical actions of scientific and methodological reliability of teachers-philologists in postgraduate education]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. – Pedagogy and psychology of vocational education*. 2. 68-78. [in Ukrainian].
4. Kartava Yu. K. (2012). Protses pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv-filolohiv u systemi pisljadiplomnoi osvity Ukrainy. [The process of professional development of philological teachers in the system of postgraduate education in Ukraine]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho un-tu im. T. Shevchenka. Pedahohichni nauky. – Bulletin of Lugansk National Univ. T. Shevchenko*. Pedagogical Sciences. 19. 225-230. [in Ukrainian].
5. Kartava Yu. K. (2013). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti vchyteliv-filolohiv u systemi pisljadiplomnoi osvity Avtonomnoi Respubliky Krym [Development of professional competence of teachers-philologists in the system of postgraduate education of the Autonomous Republic of Crimea]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Yalta: Respublikanskyi VNZ «Krymskyi humanitarnyi un-t». [in Ukrainian].
6. Kartava Yu. (2012). Suchasnyi stan problemy rozvytku profesiinoi kompetentnosti uchyteliv-filolohiv. [The current state of the problem of the development of professional competence of teachers-philologists]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. – Pedagogy and psychology of vocational education*. 1. 64-70. [in Ukrainian].
7. Kotenko O. V. (2011). Rozvytok polikulturnoi kompetentnosti vchyteliv svitovoi literatury v systemi pisljadiplomnoi osvity. [The development of world literature teachers' policultural competence in the post-diploma educational system]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Un-t menedzhmentu osvity NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].
8. Lysenko A. V. (2002). Metodyka vykorystannia literaturnoho kraieznavstva v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv-slovesnykiv. [The Methodology of the local literature Study Usage in the Qualification Improvement of the Teachers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : In-t pedahohiky APN Ukrainy. [in Ukrainian].
9. Nikishyna T. V. (2009). Pedahohichni umovy rozvytku tvorchoho samovyrazhennia vchyteliv ukrainskoi movy i literatury u pisljadiplomnii pedahohichnii osviti. [Pedagogical conditions of development of creative expression of teachers of Ukrainian language and literature in postgraduate pedagogical education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. V.Hnatiuka. [in Ukrainian].
10. Osvita protiahom zhyttia: svitovi dosvid i ukrainska praktyka. [Education for Life: World Experience and Ukrainian Practice]. Sait «Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen». [Site «National Institute for Strategic Studies»]. Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>. (data zvernennia: 17.01.2020). [in Ukrainian].

11. Polievikova O.B. (2018). Lihvodydaktychna pidhotovka maibutnikh vykhovateliv: sutnist, tradytsii ta innovatsii. [Linguistics training of future educators: essence, traditions and innovations]. *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti kadrovoho potentsialu doshkilnoi ta pochatkovoї osvity u systemi transformatsiinykh protsesiv. – Formation of professional competence of personnel potential of preschool and primary education in the system of transformation processes*. Kherson: Vydavnytstvo KhNTU (pp. 134–155). [in Ukrainian].
12. Polievikova O.B. (2014). Lihvodydaktychni problemy zabezpechennia nastupnosti movnoi osvity ditei: istorychnyi kontekst. [Linguistic problems of continuing language education of children: a historical context]. *Pedahohichni nauky. – Pedagogical sciences*. Kherson, Vypusk 65. 40-48. [in Ukrainian].
13. Publichna leksiia dlia vchyteliv-slovesnykiv. [Public lecture for vocabulary teachers]. Personalnyi sait Serhiia Omelchuka. [Personal site of Sergiy Omelchuk]. Retrieved from <http://omelchuk.ks.ua/uk/2019/11/09/publichna-leksiia-dlia-vchyteliv-slovesn/>. (data zvernennia: 18.01.2020). [in Ukrainian].
14. Studenikina V. P. (2013). Rozvytok metodychnoi kompetentnosti vchyteliv ukrainskoi movy v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii. [Development of methodological competence of Ukrainian language teachers in the system of professional development]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : NAPN Ukrainy, In-t vyshchoi osvity. [in Ukrainian].
15. Tialleva I. O. (2008). Formuvannia hotovnosti vchyteliv inozemnoi movy do tvorchoi samorealizatsii v profesiinii diialnosti v systemi pislidyplomnoi osvity. [Forming of Foreign Language Teachers' Preparedness to Creative Self-Realization in Professional Sphere in the System of Postgraduate Teachers' Training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Un-t menezhmentu osvity» APN Ukrainy. [in Ukrainian].

Tsiupak I. M. Formation of professional skills of philology teachers in the context of life education

The author analyzes scientific research on the formation of professional skills of philological teachers in the context of life-long education in Ukraine. It has been found out that modernization is affecting all branches of education, without neglecting continuous education, the priority of which is the unification of humanity based on values and goals. Continuity in education appears as the idea of learning, the principle and quality of the educational process, a certain condition for becoming a person.

The linguistic and didactic problem is revealed in researches of scientists in different directions: language teaching in preschool institution, preparation of children for literacy, speech preparation of children in school, language teaching in secondary schools and others. Development of the education system at all levels, language policy, changes in the spelling of the modern Ukrainian language, innovations in the study and learning of languages, the emergence of relevance in the study of foreign languages, etc., require the improvement of professional skills and continuous training of teachers of philological disciplines.

The stage of development of the system of professional development of teachers of philological disciplines in Ukraine is characterized by educational innovations aimed at preserving the achievements of the past and at the same time modernizing the education system in accordance with the requirements of time, the latest achievements of science, culture and social practice. The tendencies of modernization of professional development of teachers of philological disciplines in Ukraine, taking into account the transformations of the pedagogical process and requests of the society are: improvement of curricula and programs of professional development; improving information support; the transnational nature of the international mobility of teachers, teachers and students; intercultural orientation of life-long education courses in connection with the needs of a growing personality.

Key words: professional development, continuing education, lifelong learning, philology teachers, vocabulary teachers, philological disciplines, Ukraine.